

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9224

Olga Suchomlińska

członek rzeczywisty Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy
e-mail: 2991946@gmail.com

Wasył Suchomliński jako reprezentant ukraińsko-polskich więzi pedagogicznych

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony jest znaczeniu ukraińsko-polskich związków pedagogicznych dla rozwoju jakości nowoczesnej edukacji, budowy wspólnego europejskiego domu. Dowodzi się w nim znaczenia doświadczeń historycznych dla pełniejszego zrozumienia procesów zachodzących obecnie, a także interpretacji osiągnięć z przeszłości we współczesnej międzykulturowej przestrzeni pedagogicznej. Jako przykład wybrano postać ukraińskiego pedagoga Wasilija Suchomlińskiego, jego twórczość oraz związki z polskimi kolegami w latach 50–60 XX wieku. Podkreślono wpływ przekonań wybitnego polskiego pedagoga Janusza Korczaka na jego pedagogiczny światopogląd. Scharakteryzowano dalszy rozwój personalistyczny ukraińsko-polskich więzi i ich wzajemnych wpływów w ciągu następnego dziesięciolecia. Artykuł analizuje popularyzację idei Suchomlińskiego przez znanych polskich pedagogów-badaczy, m.in. Tadeusza Wilocha, Aleksandra Lewina, Wincentego Okonia, Mariana Bybluka, Bogusława Sliwerskiego. Podkreśla się podejście personalistyczne, dające możliwość spojrzenia na wspólne procesy przez pryzmat losu jednostki, jej dziedzictwa pedagogicznego jako komponentu przestrzeni międzykulturowej.

Słowa kluczowe: edukacja, wzajemne zrozumienie, pedagog, pedagogika, rozwój, wpływy, publikacja, książka, Polska, Ukraina.

Temat międzypaństwowych i międzykulturowych oddziaływań na różne aspekty działalności społeczeństwa w procesie jego rozwoju jest niezwykle szeroki. Znaczące miejsce w jego ujawnieniu należy do badań nad historią więzi pedagogicznych, które nie tylko informują o postępkach w dziedzinie edukacji i wychowania w różnych społeczeństwach, ale także znacząco wpływają na rozwój strategii i taktyki rozwoju przestrzeni edukacyjnej, szczególnie w przełomowych okresach rozwoju, jak to na przykład dzieje się teraz.

Ukraina i Polska – najbliżsi sąsiedzi związani ze sobą wspólną historią, nie do końca określoną i wyjaśnioną, szukają dziś punktów zbliżenia, wzajemnego zrozumienia, pozytywnych przykładów i podejścia, które przyczyni się do nawiązania bliższej współpracy, działania w jednej przestrzeni edukacyjnej.

W ostatnich latach w tym kierunku zrobiono więcej niż w poprzednich dziesięcioleciach, a w szczególności w wyjaśnieniu działalności różnych instytucji edukacyjnych, metodyki

nauczania, treści dyscyplin edukacyjnych, a także kultowych postaci kultury polskiej i ukraińskiej. Poruszaliśmy te pytania i my¹, ale temat nie jest wyczerpany, ponieważ obecne czasy zmian i wstrząsów, „płynnej rzeczywistości” (za Sigmundem Baumanem) przywracają nas nie tylko do ponownego przemyślenia tego, co już zostało powiedziane, ale także stworzenia nowego, bardziej sprecyzowanego punktu widzenia na różne wydarzenia i fakty.

Krótko zastanówmy się nad ogólnym kontekstem. Potwierdza się, że ważnym elementem analizy historii rozwoju polskiej edukacji na Ukrainie, co wzbudziło zainteresowanie ukraińskich badaczy, były lata 20-te i początek lat 30-tych XX wieku. Wtedy Związek Radziecki prowadził politykę „pozytywnej działalności” lub „wyrównania narodowego”, zgodnie z którym mniejszości narodowe mieszkające na jego terytorium miały możliwość uczenia się w języku ojczystym, rozwijania własnej kultury².

Spółeczność polska, która zajmowała trzecie miejsce pod względem liczebności w ZSRR i mieszkała na całym terytorium Ukrainy, choć nazywana była „polską ludnością robotniczą”³, otrzymała realną szansę rozwoju własnej tożsamości. Zgodnie z ogólną tendencją nakładania wszystkich obywateli ZSRR do aktywnego życia społeczno-politycznego, powstało wtedy i zaczęło działać wiele polskich instytucji edukacyjnych i kulturalnych. „Celem władz było również – twierdzi jeden ze współczesnych ukraińskich naukowców – wyeliminowanie analfabetyzmu, wprowadzenie powszechnej edukacji podstawowej. Życie kulturalne, teatralne, edukacyjne społeczności polskiej koncentrowało się w Kijowie. Działał tu Klub Polski, Polska Państwowa Biblioteka Centralna, Polski Instytut Kultury Proletariackiej, Polski Instytut Pedagogiczny, polskie technikum pedagogiczne, Teatr Polski, sekcja polska przy Komunistycznym Instytucie Rolnictwa, dwa polskie domy dziecka i jeden żłobek. Poza Kijowem istniały technika pedagogiczne w Humaniu i Proskurowie. W Żytomierzu działała sekcja polska przy technikum, w Marchlewsku – wydział robotniczy. W tym samym Marchlewsku i Starokonstantynowie – szkoły średnie. W innych większych polskich miejscowościach działały kluby polskie (Kazatin, Berdyczów, Winnica, Niemirów)”⁴.

Ale w połowie lat trzydziestych idea jednakowego rozwoju różnych narodów zjednoczonych w jednym związku uległa wypaczeniu i doprowadziła do nasilenia terroru na Ukrainie. Zniweczono osiągnięcia poprzednich lat i rozpoczęto nowy kierunek w polityce systemu radzieckiego pod hasłem „przyjaźni narodów”, czyli „rehabilitacji tradycyjnej kultury rosyjskiej i rosyjskiego nacjonalizmu jako siły zapewniającej jedność sowiecką”⁵. Faktycznie wtedy skończyły się związki ukraińsko-polskie i wzajemne wpływy. Po latach trzydziestych nastał ciężki wojenny czas – od roku 1940, a potem lata powojenne, trudne, a jednocześnie konstruktywne lata 50-te i 60-te. Zmiany były niezbyt wielkie, ale tym bardziej wartościowe i ważne dla pełniejszego zrozumienia ówczesnych procesów historycznych, zarówno przed

¹ O. Suchomlińska, *Ukraińsko-polskie wzajemne wpływy pedagogiczne w wymiarze historycznym. przypadek Wasyla Suchomlińskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Section J. Paedagogia – Psychologia” 2016, Vol. 29, № 2(216), s. 2.

² M. Тері, *Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923-1939 роки)*, Критика, Київ 2013.

³ К. Двірна, *Створення та ліквідація Польського педагогічного інституту в м. Києві в 30-х роках ХХ ст. (архівна розвідка)*, „Волинські історичні записки” 2011, Т. 6.

⁴ Могильна А. Г., *Польський педагогічний інститут як осередок міжкультурної взаємодії*, „Мова і культура” 2012, Вип. 15. Т. 5, с. 130–131.

⁵ М. Тері, *op. cit.*, с. 371.

humanizacją, jak i personifikacją tła ogólnohistorycznego. Daje to możliwość dokładnego zagłębienia się w istotę ogólnych procesów poprzez zjawisko jednostkowe.

Stosujemy podejście personalistyczne do wyświetlania wpływów ukraińsko-polskich za pomocą badania losu i twórczości nauczyciela, dyrektora szkoły wiejskiej, publicysty i znanego ukraińskiego nauczyciela Wasilija Suchomlińskiego (1918–1970), który owocnie pracował w latach 50-tych i 60-tych XX wieku. Jest powszechnie znany poza granicami Ukrainy dzięki swoim pracom pedagogiczno-publicystycznym, a przede wszystkim książce *Oddaję serce dzieciom*, w której, choć nie zostało to dokładnie zbadane, po raz pierwszy w radzieckiej literaturze pedagogicznej zabrzmiało nazwisko Janusza Korczaka, nie tylko jako wielkiego polskiego pedagoga, ale także jako przykład do naśladowania, ważny wzór życiowy i zawodowy.

Wasilij Suchomliński nazywał polskiego pedagoga „człowiekiem niezwyklej urody moralnej”. Jego życie i praca stały się dla niego inspiracją, „przymierzem na całe życie”. O silnym wpływie osobowości i twórczości Korczaka świadczą zarówno dzieła Suchomlińskiego, jak i jego działalność wychowawcza w prowadzonej przez niego szkole. Jako dyrektor szkoły planował udekorowanie pokoju nauczycielskiego m.in. cytatami z dzieł wybitnych pedagogów, a przede wszystkim Janusza Korczaka.

Oto jakie słowa wybrał Suchomliński, aby nauczyciele jego szkoły spotykali się z myślami korczakowskimi każdego dnia: „Im niższy poziom duchowy nauczyciela, tym bezbarwniejsze jego moralne oblicze, większa troska o własny spokój i wygodę, tym więcej wydaje rozkazów i zakazów, dyktowanych pozorną troską o dobro dzieci. Nauczyciel, który nie chce nieprzyjemnych niespodzianek i nie chce być odpowiedzialny za to, co może się zdarzyć, jest tyranem”. I jeszcze jeden krótki cytat: „Dobro jest tysiąc razy większe niż zło. Dobro jest silne i niezachwiane”. Słowa te w pełni charakteryzują światopogląd pedagogiczny obu pedagogów⁶.

W swoich utworach Suchomliński opiera się na myślach Korczaka, wchodzi z nim w dialog, często go cytuje, nie tylko na stronach książki *Oddaję serce dzieciom*, w innych jego utworach również znajdujemy odniesienia do myśli polskiego pedagoga.

Postrzeganie przez Wasilija Suchomlińskiego postaci i twórczości Janusza Korczaka dzielimy na dwie części: pierwszą, gdy opiera się i rozwija idee Korczaka w swoich rozważaniach pedagogicznych, a drugą, gdy odwołuje się do postaci i działań polskiego pedagoga, jeśli chodzi o system oddziaływań wychowawczych na uczniów.

Zacznijmy od pierwszego. Przewracamy strony książki *Oddaję serce dzieciom*, której tytuł inspirowany jest twórczością polskiego pedagoga. Suchomliński pisze m.in.: „Życie Janusza Korczaka, jego wyczyn o niesamowitej sile moralnej i czystości, stały się dla mnie inspiracją. Zrozumiałem: aby być prawdziwym wychowawcą, trzeba dać im swoje serce”⁷.

Jakie idee polskiego pedagoga są najbardziej zgodne z postawą Suchomlińskiego? Na co ukraiński pedagog najbardziej zwraca uwagę, kiedy cytuje Korczaka? Przeglądamy strony *Serca* i znajdujemy taki wymowny cytat: „Wybitny polski pedagog Janusz Korczak w jednym z listów przypomina o potrzebie wzniesienia się do świata duchowego dziecka, a nie traktowania go protekcyjnie. To bardzo subtelną myśl, w której istotę my, nauczyciele, musimy zagłębić się głęboko. [...] Wezwanie Janusza Korczaka do wzniesienia się

⁶ Z materiałów archiwum osobistego rodziny Suchomlińskich.

⁷ В. Сухомлинський, *Серце відаю дітям. Нове прочитання*, Акта, Харків 2018, s. 48.

«ku duchowemu światu dziecka» należy rozumieć jako najlepsze zrozumienie i odczucie dziecięcej wiedzy o poznawaniu świata – poznawaniu umysłem i sercem”⁸.

Suchomlińskiemu imponują myśli Korczaka, że każdą żywą istotę, podobnie jak naturę nieożywioną – psa, ptaka, motyla, kwiat, kamyk i muszlę – wszystkie dzieci obdarzają duszą. A Suchomliński kontynuuje tę myśl i mówi, że aby dziecko tak połączyło się z otaczającym go światem, widziało go i czuło, trzeba je wychować: „Dobre dziecko nie spada z nieba. Trzeba je wychować” – twierdzi Wasilij Aleksandrowicz⁹.

Zbieżne są też opinie pedagogów dotyczące wykorzystania oceny w szkole podstawowej jako narzędzia kary. Suchomliński cytuje słowa Korczaka: „W zdumieniu staje niekiedy mądre dziecko wobec agresji złośliwej siwowłosej głupoty” i kontynuuje: „Szanujcie dziecięcą niewiedzę – te słowa polskiego pedagoga zapamiętałem na całe życie. Dopiero wtedy, gdy nauczyciel opanuje najgłębszą prawdę wiedzy o człowieku – umiejętność uszanowania niewiedzy dziecka – dwójka stanie się najsilniejszym i najczulszym instrumentem, którego nigdy nie zastосуje się w szkole początkowej”¹⁰.

Ale nie tylko w pozycji *Oddaję serce dzieciom* Suchomliński prowadzi dialog z Januszem Korczakiem. Na przykład w książce *Rozmowa z młodym dyrektorem* podczas refleksji nad materializacją postulatów moralnych (norm, reguł, zasad) zwraca uwagę na znaczenie zdefiniowania ich przez dziecko. Dla wzmocnienia swojej myśli Suchomliński podaje przykład z pracy Janusza Korczaka *Kiedy znów będę mały*, która opowiada o tym, jak rodzice Janusza podarowali mu rzadką w tamtych latach rzecz – łyżwy, a on zamienił je na piórnik z drewna wiśniowego. „Czy wędrowiec na pustyni nie odda worka z perłami za dzban wody?” – pyta Korczak, a Suchomliński, rozwijając dalej tę myśl, kontynuuje: „Każde dziecko powinno dążyć do swojego dzbanu, bez którego nie mógłby żyć. Najpierw jest przywiązanie do rzeczy, roślin, później do żywych istot, do ludzi. Jest ono potężnym środkiem pielęgnowania człowieczeństwa”¹¹.

Najważniejszą ideą łączącą obu pedagogów jest idea kordocentryzmu, kiedy kształtowanie kultury moralnej, emocjonalnej, estetycznej dziecka odbywa się w sposób, który Janusz Korczak nazwał „poznaniem serca”, a Suchomliński, cytując te słowa w swojej pracy *Metodyka wychowania kolektywu*, zinterpretował je jako „poznanie człowieka sercem”, ponieważ ten, kto nie jest w stanie tego zrobić, „u kogo ludzkie nieszczęście nie powoduje żalu czy empatii”, jest zdolny do okrucieństwa¹².

Wasilij Suchomliński zwracał uwagę nie tylko na ideowe dziedzictwo Janusza Korczaka, ale także dostrzegał w nim jego duży potencjał wychowawczy. Umieszczał go wśród osób, na przykładzie których powinni wzorować się uczniowie, a nauczyciele – zapoznawać się z ich życiem. W wielu swoich pracach, na stronach których mówi się o edukacji ideowej i obywatelskiej, ukraiński pedagog zawsze mówi o Korczaku jako o ideale, przykładzie niezniszczalności ducha, całkowitego poświęcenia siebie dla miłości do dzieci. Zauważa: „Janusz Korczak – pedagog, lekarz, narodowy bohater narodu polskiego, wychowawca

⁸ В. Сухомлинський, *Серце відаю дітям. Нове прочитання...*, op. cit., s. 42.

⁹ Ibidem, s. 119.

¹⁰ Ibidem, s. 148.

¹¹ В. О. Сухомлинський, *Розмова з молодим директором* [w:] В. О. Сухомлинський, *Вибрані твори*, В 5-ти т. Т. 4, 1977, s. 546.

¹² В. О. Сухомлинський, *Методика виховання колективу* [w:] В. О. Сухомлинський, *Вибрані твори*, В 5-ти т. Т. 1, 1976, s. 580.

schroniska dla sierot żydowskich. Podczas okupacji Warszawy przez hitlerowców, gdy faszysti postanowili spalić dzieci ze schroniska Janusza Korczaka w piecach Treblinki, zrezygnował z ratunku, który mu ofiarowano, i poszedł na śmierć wraz z dziećmi¹³.

Suchomliński wpisał na listę polecanych lektur literatury pięknej dla małych dzieci, ale i dla młodzieży, książkę Janusza Korczaka zawierającą opowiadania pod wspólnym tytułem *Kiedy znów będę mały*¹⁴. Ukazała się w tłumaczeniu na język rosyjski w Moskwie w wydawnictwie literatury dziecięcej w 1961 r., czyli w latach częściowej demokratyzacji życia kulturalnego i społecznego w ZSRR.

Jednak pomimo przemilczenia osobowości i twórczego dziedzictwa Janusza Korczaka w Związku Radzieckim, widzimy na przykładzie Suchomlińskiego, że pomysły polskiego pedagoga nie tylko weszły do radzieckiej przestrzeni edukacyjnej, ale były często przytaczane przez Wasilija Suchomlińskiego. Stały się dzięki temu źródłem nowych pomysłów, które nie były typowe dla radzieckiego paradygmatu wychowawczego.

Ale nie tylko ukraińscy nauczyciele interesowali się polskim dziedzictwem pedagogicznym: w latach 50-tych i 60-tych XX w. polscy naukowcy zwracali większą uwagę na edukację sowiecką w ogóle, a w szczególności na Suchomlińskiego jako dyrektora szkoły i autora prac naukowych i publicystycznych. Za życia Wasilija Aleksandrowicza opublikowano, według naszych danych, 12 jego artykułów w polskich periodykach pedagogicznych¹⁵. Dotyczyły one kwestii współdziałania między nauczycielem a wychowankiem, wychowania moralnego i estetycznego, jedności procesów dydaktycznych i wychowawczych, indywidualnego podejścia do dziecka, kwestii wyboru zawodu nauczyciela i tym podobnych.

Na eksperymentalny charakter pracy dydaktyczno-wychowawczej Suchomlińskiego, zawarty w działalności jego szkoły, zwrócił uwagę prof. Tadeusz Wiloch (1927–1995), specjalista od pedagogiki porównawczej, w szczególności radzieckiej. Często przyjeżdżał do Związku Radzieckiego, aby zapoznać się z sowieckim systemem edukacji, z działalnością poszczególnych interesujących, jego zdaniem, instytucji. Na przełomie lat 50-tych i 60-tych wielokrotnie był w miejscowości Pawłysz, gdzie się znajduje szkoła Suchomlińskiego, był jego gościem, mieszkał w jego mieszkaniu znajdującym się w budynku szkoły.

W archiwum osobistym rodziny Suchomlińskich znajduje się 12 kopii listów Wasillia Aleksandrowicza do Tadeusza Wilocha, zwróconych żonie pedagoga. W swoich listach Suchomliński dzieli się z polskim kolegą rozważaniami na temat spontanicznych i nie zawsze przemyślanych reform w ogólnym szkolnictwie średnim, które miały miejsce w 1960 roku w Związku Radzieckim, postrzegania ich przez nauczycieli, relacjonuje swoje sprawy wydawnicze, opowiada o własnej twórczości. Boli go niespójność w edukacyjnych procesach reformacyjnych, które wtedy aktywnie zachodziły, zaprzeczanie temu, co wczoraj było prawdą. „Piszę do Was o tym – podkreśla – myślę, że to interesuje Was i Waszych kolegów -naukowców” i wyciąga dalekosiężny wniosek: „Trzeba pamiętać, że nasz naród potrafi tworzyć idoli, ale potrafi ich też zniszczyć” (13.12.1963 r.).

Wasilij Suchomliński żywo interesuje się polską edukacją, ogólnie polskim życiem. Tak więc w liście z 25.02.1960 r. zauważa: „Czytałem w gazetach o przygotowaniach do obchodów Tysiąclecia Polski. Podzielam Waszą radość i Waszą świętość”. W cytowanym już przez

¹³ Ibidem, s. 435.

¹⁴ В. Сухомлинський, *Серце віддаю дітям. Нове прочитання*, Акта, Київ 2018. с. 331.

¹⁵ В. А. Сухомлинський, Биобиблиография, сост. А. И. Сухомлинская, О. В. Сухомлинская, Рад. Школа, Київ 1987.

nas liście z 13.11.1962 r. pozostawia nam ważne dla nas post scriptum: „Bardzo interesuje mnie polski pedagog Janusz Korczak. Proszę wysłać książkę, w której byłaby jego biografia, portret. To wspaniała osoba. Piszę o nim w książce *Ideal moralny młodego pokolenia*. Bardzo proszę o przesłanie tego materiału jak najszybciej”. Dopisek ten świadczy o tym, że w tym czasie nie było żadnych informacji o polskim Nauczycielu w Związku Radzieckim.

W swoich listach Suchomliński pisze, że marzy o wizycie w Polsce, ale wszystko się nie układało. W ostatnim liście zawiadamia swojego korespondenta, że wysłała mu książkę *Oddaję serce dzieciom*, i podkreśla, że ona „od trzech lat jest w wydawnictwie, wszyscy obawiali się jej wydania, oskarżali o «abstrakcyjny humanizm»”. I dodaje: „Przysyłając ją, proszę zwrócić uwagę na strony poświęcone Januszowi Korczakowi. W wielu miejscach piszę o nim z wielkim ciepłem, opowiadam, jak ogromny wpływ wywarł na mnie” (19.07.1969 r.).

Pokłosiem podróży Tadeusza Wilocha do ZSRR była książka *Radziecki system oświatowo-wychowawczy* (1962), w której między innymi opisał system edukacji pracowniczej w szkole średniej w Pawłyszach¹⁶. Publikował także w polskich periodykach recenzje dzieł Suchomlińskiego: *Człowiek wyjątkowy* (1962), *Wychowanie osobowości w szkole radzieckiej* (1965), a także napisał artykuł wstępny do polskiego wydania książki *Sto rad dla nauczyciela* (1987)¹⁷.

Jednak wyjątkowe zainteresowanie ukraińskim pedagogiem polscy badacze wykazali po jego śmierci, czyli po 1970 roku. Przyczyniły się do tego wcześniejsze publikacje jego artykułów w prasie polskiej, ale w dużym stopniu także wzrost jego popularności w Związku Radzieckim, polemiki wokół imienia i pism Suchomlińskiego w latach 1967–1968 i późniejszych. W 1980 roku w Polsce ukazały się w przekładzie na język polski trzy książki Suchomlińskiego: *Oddaję serce dzieciom* (1978)¹⁸, *Słów kilka o wychowaniu* (1982, polski tytuł zbioru *Pedagogika rodzicielska*)¹⁹, *Sto rad dla nauczyciela* (1987)²⁰.

W tych latach Suchomlińskim zainteresowały się znaczące postacie polskiej pedagogiki. I tutaj jego osobowość odegrała kluczową rolę. Zastanówmy się nad najważniejszymi naukowcami i ich publikacjami, które do dziś nie straciły na znaczeniu, są obecne w nauce polskiej.

Uważamy, że publikowane prace wyszły dzięki inicjatywie i wsparciu polskich badaczy, którzy od lat wykazywali zainteresowanie Suchomlińskim. A wśród nich wymienić należy Aleksandra Lewina (1915–2002), profesora, działacza oświatowego, teoretyka edukacji i wychowania, zwolennika Janusza Korczaka, który przez pewien czas pracował pod jego kierunkiem. Jako naukowiec badał rozwój idei humanistycznych na świecie poprzez postacie Janusza Korczaka, Antoniego Makarenki, Celestena Freneta. Od czasu pojawienia się imienia Suchomlińskiego w publikacjach pedagogicznych interesował się jego twórczością, na początku 1980 był w Kijowie, odwiedzał żonę pedagoga, Annę Suchomlińską.

Po zapoznaniu się z jego twórczością Aleksander Lewin natychmiast stał się jego zwolennikiem, ponieważ uważał jego idee za humanistyczne. Napisał wstęp do polskiego przekładu

¹⁶ T. Wiloch, *Radziecki system oświatowo-wychowawczy*, PWN, Warszawa 1962, 192 s.

¹⁷ *Бібліографічний покажчик „Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження*, Упор. О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська та інші, Твори, Вінниця 2018, 395 s.

¹⁸ W. Suchomliński, *Oddaję serce dzieciom*, tłumaczenie Marian Bybluk, wstęp A. Lewin, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978, 322 s.

¹⁹ W. Suchomliński, *Słów kilka o wychowaniu*, wstęp A. Lewin, WSiP, Warszawa 1982, 112 s.

²⁰ W. Suchomliński, *Sto rad dla nauczyciela*, wstęp T. Wiloch, WSiP, Warszawa 1987, 232 s.

książki *Oddaję serce dzieciom* pt. *Wasył Suchomliński – wybitny pedagog naszych czasów* oraz do zbioru *Kilka słów o wychowaniu*, w którym podkreśla się myśl o znaczeniu wychowania dzieci w rodzinie.

W kontekście zapoznania polskiego środowiska nauczycielskiego z dziedzictwem Suchomlińskiego zauważamy książkę znanego polskiego dydaktyka i metodologa, profesora Wincentego Okonia (1914–2011) *Dziesięć alternatywnych szkół* (1997)²¹, gdzie wśród szkół znanych na całym świecie – m.in. A. Decrolli, S. Fresne, Y. Petersona, Ol. Nilla i innych – wymienia także szkołę w Pawłyszach (rozdział *Pawłyszka Szkoła Wasyla Suchomlińskiego*), w której szczególnie nacisk kładzie się na edukację dzieci w zakresie emocji i wartości.

Najbardziej znanym badaczem i popularyzatorem twórczego dziedzictwa ukraińskiego pedagoga w Polsce, od końca 1970 roku do dziś, jest doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, a obecnie Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy Marian Bybluk. Jego wkład w badania nad twórczością Suchomlińskiego jest bardzo znaczący i stanowi doskonały przykład ukraińsko-polskich związków twórczych. Tak więc bibliografie dotyczące dziedzictwa Suchomlińskiego (a jest ich 6, najbardziej kompletnych) wymieniają 25 prac polskiego badacza poświęconych różnym aspektom twórczości ukraińskiego pedagoga. I jestem pewna, że to nie jest pełna lista.

Polski profesor interesował się postacią i dziedzictwem Suchomlińskiego od 1970 roku, wielokrotnie odwiedzał Kijów, Pawłysz, pracował w archiwach, przeprowadzał wywiady z nauczycielami, członkami rodziny Suchomlińskiego. Do tej pory utrzymujemy z nim kontakt, korespondujemy, wymieniamy się informacjami, publikujemy razem. Marian Bybluk jest aktywnym członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Wyznawców Suchomlińskiego i Ogólnoukraińskiego Stowarzyszenia Wasyla Suchomlińskiego. W Polsce ukazały się dwie jego książki poświęcone dziedzictwu ukraińskiego pedagoga: *Koncepcja pedagogiczna i system wychowawczy Wasyla Suchomlińskiego* (1982)²², która stanowiła podstawę pracy kwalifikacyjnej jako doktorat, oraz *Radosna szkoła Suchomlińskiego* (1990)²³, a także wiele artykułów i recenzji w polskich czasopismach.

Cały zbiór prac napisanych przez profesora Bybluka odzwierciedla dogłębne zrozumienie rozwoju procesów edukacyjnych w Związku Radzieckim, przedstawia nową, świeżą i bezstronną ocenę kreatywności Suchomlińskiego w dziedzinie edukacji i wychowania dzieci, jego podejścia do rozwoju dziecka, organizacji i funkcjonowania ogólnego procesu pedagogicznego, komunikacji dorosłego i dziecka i tym podobne. Nie ogranicza się do studiowania prac tylko Suchomlińskiego – w kręgu jego zainteresowań naukowych znajdują się także inni ukraińscy pedagodzy. W stosunkowo niedawno opublikowanej pracy *Odrodzenie i rozwój edukacji w niepodległej Ukrainie* (2011) M. Bybluk ujawnia postrzeganie i ocenę przez współczesnych ukraińskich nauczycieli naukowców dziedzictwa Wasilija Suchomlińskiego, porównuje jego idee i poglądy z koncepcjami Antona Makarenki, Grigorija Waszczenki, czyli z innymi kultowymi postaciami pedagogiki ukraińskiej/radzieckiej²⁴.

²¹ W. Okoń, *Dziesięć szkół alternatywnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997, 238 s.

²² M. Bybluk, *Koncepcja pedagogiczna i system wychowawczy Wasyla Suchomlińskiego*, UAM, Toruń 1982, 181 s.

²³ M. Bybluk, *Radosna szkoła Suchomlińskiego*, UAM, Warszawa–Toruń 1990, 105 s.

²⁴ M. Bybluk, *Odrodzenie i rozwój oświaty na niepodległej Ukrainie. 1991–2010*, Bydgoszcz 2011, 200 s.

W liście do autorki tego artykułu (9.11.2001) profesor Bybluk zauważa, że dość duża liczba jego publikacji poświęconych Suchomlińskiemu „zobowiązuje do kontynuowania pracy w określonym kierunku, prowadzenia pracy naukowej i popularyzatorskiej”. Obchodzi go również, że teraz „w Polsce tylko kilka osób znało lub zna dziedzictwo Wasyla Aleksandrowicza, ale niestety są to nauczyciele starszego pokolenia lub ci, którzy odeszli z życia...” (8.06.2018). Swoje przeżycia polski uczyony wyraził w artykule *Dlaczego polska myśl pedagogiczna nie wzbogaciła się o twórczość P.O. Suchomlińskiego?*, która została opublikowana na Ukrainie w 2018 roku²⁵.

Mimo dość pesymistycznego tytułu artykułu, po zapoznaniu się z nim możemy się przekonać, że polska myśl pedagogiczna, jeśli potraktuje się ją w historycznym – co faktycznie robi autor artykułu – a nie tylko w dzisiejszym wymiarze, wzbogaciła się o idee Suchomlińskiego. Profesor Bybluk ujawnia „złoty czas na przenikanie idei W. A. Suchomlińskiego do Polski”, a to lata 1970–1980, i wymienia te postacie (T. Wilocha, W. Okonia, A. Lewina i siebie), które działały jak nadajniki pomysłów rozpowszechnianych nie tylko w teorii, ale także w procesie przygotowania studentów do działalności pedagogicznej. A potem zadaje pytanie: „Czy droga ludowa zarośnie do ukraińskiego nauczyciela?” i pozostawia go otwartym, zauważając, że „zarastaniu” sprzyjają bariery geopolityczne i ideologiczne oraz osuwiska, przejście na inne zasady ideologiczne, polityczne, a tym samym pedagogiczne, które miały duży wpływ na nauki pedagogiczne w Polsce²⁶.

Marian Bybluk nie tęskni za dawnymi czasami, ale podejmuje pewne kroki, łamiąc najnowszą tradycję, a w 2019 r. publikuje nową edycję książki *Oddaję serce dzieciom* we własnym tłumaczeniu, ze swoim wstępem. Tutaj też umieścił artykuł wstępny Aleksandra Lewina *Wasilij Suchomliński – wybitny pedagog naszych czasów*, który został umieszczony w wydaniu polskim z 1978 r.²⁷

W liście do mnie profesor zaznaczył, że „bardzo chciałby, żeby w polskich podręcznikach pedagogiki obok nazwisk takich pedagogów-innowatorów, wybitnych praktyków jak Janusz Korczak, S. Frene, M. Montessori, G. Steiner itp. wreszcie na zawsze pojawiło się nazwisko V. Sukhomlinsky’ego – klasycznego przedstawiciela pedagogiki serca”. Ponadto ma osobiste powody, aby wydać tę publikację: „Publikację i dystrybucję tej książki w Polsce uważam za wyraz mojego uznania dla jasnej pamięci Pani ojca, który swoją twórczością zainspirował mnie do poważnego studiowania (pierwszy doktorat poza ZSRR) i dalszego wejścia na ścieżkę pracy naukowej” (20.05.2019).

Publikowanie tego tłumaczenia przyniosło naszym zdaniem pierwsze owoce. Tak więc w materiałach ukraińsko-polskiego forum naukowego, które odbyło się na Ukrainie w listopadzie 2019 r., znajduje się artykuł Bogusława Śliwerskiego, doktora nauk, profesora, przewodniczącego Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, który nosi tytuł *Kordialna filozofia ukraińskiej pedagogiki serca Wasyla Suchomlińskiego*, analizujący szeroki zakres zagadnień teoretycznych i metodologicznych dotyczących

²⁵ М. Быблук, *Почему польская педагогическая мысль не обогатилась творчеством В. А. Сухомлинского*, „Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: педагогічні науки” 2018 Вип. 172, с. 35–38.

²⁶ Ibidem.

²⁷ W. Suchomlinski, *Oddaję serce dzieciom*, wstęp M. Bybluk, A. Lewin, tłum. M. Bybluk, Brzezia Łaka 2019, 346 s.

zarówno „pedagogiki serca”, jak i jej praktycznego wcielenia w działalność szkoły Suchomlińskiego w porównaniu z pomysłami i twórczością Janusza Korczaka²⁸.

Kilka punktów jest dla nas ważnych w tej pracy. Po pierwsze fakt, że ten artykuł został napisany pod wpływem książki opublikowanej przez M. Bybluka, o czym świadczą następujące słowa profesora: „Bez wątplenia twórczość M. Bybluka stanowi kluczowe, choć wciąż fragmentaryczne, uzupełnienie wiedzy na temat pedagogiki W. Suchomlińskiego, ponieważ w Polsce nie mamy tłumaczenia wszystkich jego prac. Dlatego wiedza ta wymaga nowych badań i projektów badawczych, które można stworzyć w ramach współpracy polskich i ukraińskich naukowców”²⁹.

Autor wypowiedział się także na temat dalszych losów dziedzictwa Suchomlińskiego w Polsce. Zauważa: „Polska pedagogika nie zapomniała o W. Suchomlińskim, ponieważ od przeszłości ustroju politycznego do jego publikacji odwoływano się nie tylko do kraju ich pochodzenia, ale także, biorąc pod uwagę zgodność treści z polską logiką zachowania dla kolejnych pokoleń wzorców nowego wychowania” i kontynuował inną ważną ideę: „Dla każdego pokolenia ważne powinno być to, jak kolejne pokolenia nauczycieli znajdują w tekstach wybitnych reformatorów wychowania takie argumenty, które mogą stanowić dla współczesnych swoiste oparcie dla własnej działalności pedagogicznej”³⁰.

Dlatego te ostatnie publikacje dają nadzieję na nawiązanie relacji między nauczycielami ukraińskimi i polskimi w dziedzinie „znajdowania w tekstach reformatorów takich argumentów, które mogą stanowić dla współczesnych swoiste oparcie dla własnej działalności pedagogicznej”, jak sugeruje szanowny pan profesor. Wydaje się, że w przyszłości element ideologiczny cofnie się, a pedagogiczny wręcz przeciwnie, zajmie ważne miejsce. I właśnie postaci Janusza Korczaka i Wasyła Suchomlińskiego mogą stanowić przykład i podstawę takiej współpracy.

Ponieważ w ciągu ostatnich kilku lat ukraińsko-polskie związki pedagogiczne i naukowe zintensyfikowały się, co wskazuje na ogólny trend, badania nad ideami Suchomlińskiego przez polskich nauczycieli w kontekście poszukiwań naukowych i edukacyjnych będą się w przyszłości rozwijać. Na przykład na badaczy czeka epistolarne dziedzictwo, korespondencja Suchomlińskiego z Tadeuszem Wilochem, korespondencja między ukraińskimi i polskimi naukowcami dotycząca dziedzictwa Suchomlińskiego, teksty tłumaczeń, na przykład książki *Oddaję serce dzieciom* w wydawnictwie moskiewskim i w Polsce, komparatywna analiza pomysłów i myśli dwóch humanistów – Janusza Korczaka i Wasyła Suchomlińskiego, którzy łączą nasze dwie społeczności edukacyjne – ukraińską i polską.

²⁸ Б. Сліверський, *Кордіальна філософія української педагогіки серця Василя Сухомлинського* [w:] *VIII Україно-польський/Польсько-український науковий форум „Освіта для миру”*, Знання України, Київ 2019, с. 21–33.

²⁹ Ibidem, с. 29.

³⁰ Ibidem.

Bibliografia

- Bybluk M., *Koncepcja pedagogiczna i system wychowawczy Wasyla Suchomlinskiego*, UAM, Toruń 1982, 181 s.
- Byblyuk M., *Odrodzenie i rozwój oświaty na niepodległej Ukrainie. 1991–2010*, Bydgoszcz 2011, 200 s.
- Bybluk M., *Radosna szkoła Suchomlińskiego*, UAM, Warszawa–Toruń 1990, 105 s.
- Okoń W., *Dziesięć szkół alternatywnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997, 238 s.
- Suchomlińska O., *Ukraińsko-polskie wzajemne wpływy pedagogiczne w wymiarze historycznym: przypadek Wasyla Suchomlinskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Section J. Pedagogia – Psychologia” 2016, Vol. 29, № 2(216).
- Suchomliński W., *Oddaję serce dzieciom*, tł. M. Bybluk, wstęp A. Lewin, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978, 322 s.
- Suchomliński W., *Oddaję serce dzieciom*, wstęp M. Bybluk, A. Lewin, tłumaczył M. Bybluk, Brzezia Laka 2019, 346 s.
- Suchomliński W., *Słów kilka o wychowaniu*, wstęp A. Lewin, WSiP, Warszawa 1982, 112 s.
- Suchomliński W., *Sto rad dla nauczyciela*, wstęp T. Wiloch, WSiP, Warszawa 1987, 232 s.
- Wiloch T., *Radziecki system oświatowo-wychowawczy*, PWN, Warszawa 1962, 192 s.
- Быблук М., *Почему польская педагогическая мысль не обогатилась творчеством В. А. Сухомлинского*, „Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: педагогічні науки” 2018, Вип. 172, С. 35–38.
- Біобібліографічний покажчик „Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження*, Упор. О.В. Сухомлинська, Л.Д. Березівська та інші, Твори, Вінниця 2018, 395 с.
- Двірна К., *Створення та ліквідація Польського педагогічного інституту в м. Києві в 30-х роках ХХ ст. (архівна розвідка)*, „Волинські історичні записки” 2011, Т. 6, с. 149–155.
- Могильна А.Г., *Польський педагогічний інститут як осередок міжкультурної взаємодії*, „Мова і культура” 2012, Вип. 15, Т. 5, с. 130–134.
- Сліверський Б., *Кордiальна філософія української педагогіки серця Василя Сухомлинського* [w:] VIII Україно-польський/Польсько-український науковий форум „Освіта для миру”, Знання України, Київ 2019, 56 с.
- Сухомлинська О., *Українсько-польські педагогічні впливи в історичному вимірі: випадок В. Сухомлинського*, „Історико-педагогічний альманах” 2016, М, № 1, с. 46–50.
- Сухомлинский В. А., *Библиография*, Сост. А.И. Сухомлинская, О.В. Сухомлинская, Рад. школа, Киев 1987, 255 с.
- Сухомлинський В.О., *Методика виховання колективу* [w:] В.О. Сухомлинський, *Вибрані твори*, В 5-ти т. Т 1, 1976, с. 341–637.

Сухомлинський В. О., *Розмова з молодим директором* [w:] В. О. Сухомлинський, *Вибрані твори*, В 5-ти т. Т. 4. 1977. с. 546.

Сухомлинський В., *Серце віддаю дітям. Нове прочитання*, Акта, Харків 2018, 540 с.

Тері М., *Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923-1939 роки)*, Критика, Київ 2013, 639 с.

SUMMARY

Olga Suchomlińska

Vasyl Sukhomlynskyi as a representative of Ukrainian and Polish pedagogical relations

This paper is devoted to the contribution of the Ukrainian-Polish pedagogical relations towards the improvement in the quality of modern education, building a common European home. Its author proves that past experiences play an important role in thorough understanding of contemporary processes and interpreting previous achievements in the contemporary intercultural pedagogical space. The figure of Vasyl Sukhomlynskyi, a Ukrainian pedagogue, and his creative heritage as well as his relations with the Polish colleagues in the 50s and 60s of 20th century serve as an example. The influence of Janusz Korczak, the famous Polish educator, on his outlook are also stressed. The further development of the Ukrainian-Polish relations and the mutual influences over the next decades are described. This paper constitutes an analysis of the popularisation of his ideas by the greatest Polish teachers and researchers, such as Tadeusz Wiloch, Aleksander Lewin, Wincenty Okoń, Marian Bybluk, or Bogusław Sliwerski. The personalistic approach is emphasized, allowing for consideration of mutual processes in the light of particular individuals' destiny and their educational heritage as an intercultural space component.

Key words: education, mutual understanding, teacher, education, development, influences, publication, book, Poland, Ukraine.

Data wpływu artykułu: 01.02.2021 r.

Data akceptacji artykułu: 22.03.2021 r.